

Darja Radović Mahečić

samostalna istraživačica
independent researcher

Medveščak 49
Zagreb, Hrvatska

darja.mahecic@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1037-5263

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

UDK / UDC:
72 Marčelja, I.

DOI:
10.17685/Peristil.62.3

Primljeno / Received:
12. 9. 2019.

Prihvaćeno / Accepted:
21. 11. 2019.

Kako je Ivo Marčelja, „prvi moderni arhitekt iz Istre”, gradio međuratni Zagreb

Ivo Marčelja, “the First Istrian Modern Architect”
and His Contribution to the Architecture of
Zagreb in the Interwar Period

APSTRAKT

U članku se interpretira i revalorizira rad prvog modernog istarskog arhitekta i traženog zagrebačkog projektanta međuratnog razdoblja Ive Marčelje (Marčelji u općini Kastav, 1886. – Zagreb, 1965.) i njegova prepoznatljivog arhitektonskog rukopisa, koji je do sada uglavnom bio nepoznat.

KLJUČNE RIJEČI

Ivo Marčelja, Majstorska škola arhitekture Friedricha Ohmanna, zagrebačka međuratna arhitektura, Srednja tehnička škola, translokalni identitet, regionalizam

ABSTRACT

The paper interprets and reassesses the oeuvre of Ivo Marčelja (Marčelji, Kastav, 1886 – Zagreb, 1965), the first Istrian modern architect and much sought-after architectural designer in Zagreb during the interwar period, as well as his mainly unnoticed, but distinct architectural expression.

KEYWORDS

Ivo Marčelja, Academy of Fine Arts in Vienna – Friedrich Ohmann’s School of Architecture, Zagreb interwar architecture, Technical middle school, trans-local identity, regional architectural motives

Međuratni zagrebački urbanizam i arhitektura dosad su proučavani uglavnom u okviru dviju suprotstavljenih ideja: modernog pokreta u arhitekturi i klasičnog izričaja. Pritom su formulirani uobičajeni setovi konotacija: progresivna, socijalno angažirana, tehnička/tehnološka, europska, internacionalna i slično za prvi te nazadnjački, malograđanski, nefunkcionalan, konzervativan, formalistički, slikovit, tradicionalan, u skladu s duhom mjesta za drugi. Takva dihotomija činila se logična, jasna i cjelovita, međutim, između tih dviju suprotnosti ostaju čitave gradske četvrti i cjeloviti stvaralački opusi napola zaboravljeni i na rubu zajedničke svijesti o tom vremenu.

Istraživanje opusa arhitekta Ive Marčelje (1886. – 1965.) bilo je potaknuto radom za Hrvatski biografski leksikon, a namjera je ovog članka dodatno upozoriti na njegov izrazit projektantski senzibilitet. Do sada je najopsežniju studiju o Ivi Marčelji objavio profesor Zvonimir Pužar u nekrologu 1965. godine, gdje naglašava kako je riječ o „prvom arhitektu hrvatske krvi iz Istre, koji je u Zagrebu između dva rata podigao preko pedeset obiteljskih kuća i vila”.² Unatoč tomu što je u međuratnom razdoblju bio iznimno plodan, a njegove solidne gradnje kod investitora tražene i popularne, o ovom nesumnjivo uspješnom arhitektu ne znamo gotovo ništa.

Marčelja je imao specifičnu putanju dolaska u Zagreb, radio je kao profesor u Obrtnoj školi i gradio isključivo za privatnike – osebujnim stilom. Međuratno je razdoblje označilo pročišćenje oblika secesije i zatim prodor suvremene funkcionalne arhitekture, a Marčeljin opus vrlo je specifična varijanta toga puta s obzirom na to da mu se autorski rukopis inspirirao „nacionalnim obilježjima našeg graditeljstva”, osobito priobalnom arhitekturom u kamenu.³ Na taj je način primorske arhitektonske elemente uveo u zagrebačke gradske vizure i po tome je prepoznatljiv. Dobra uščuvanost Marčeljinih gradnji te višegodišnja upotreba nekih od njih za reprezentativne državničke institucije s jedne strane, kao i recentni aktivistički članci i izložbe o zagrebačkoj arhitekturi obiteljskih kuća (koji i njegove svrstavaju među „najljepše hrvatske vile”) s druge,⁴ potvrđuju interes za ovaj opus koji zavređuje novu interpretaciju i revalorizaciju.

Od kastavske Delavske škole do Akademije likovnih umjetnosti u Beču

Ivo (Ivan) Marčelja rođen je 1886. u zaseoku Marčelji blizu Rijeke, u zidarsko-tesarskoj obitelji.

Pokazujući i sam nadarenost za graditeljstvo, završava jednu od prvih stručnih škola na području Liburnije – tzv. Delavsku školu u Kastvu (osnovanu 1885. godine). U njegovu daljnjem formiranju važnu će ulogu odigrati trojica preporoditelja tzv. drugog naraštaja istarskih Hrvata: profesor Matko Mandić (rodnom iz Kastva), dr. Matko Laginja i profesor Vjekoslav Spinčić,⁵ koji su podupirali nadarene i vrijedne učenike i uz čiju preporuku odlazi na daljnje školovanje u Trst.⁶ Polazi Višu obrtnu školu, tzv. Gewerbeschule, instituciju srodnu onoj u kojoj će poslije kao profesor raditi do mirovine u Zagrebu.

Uz profesionalna društva, osnivanje obrtnih škola odigralo je u 19. stoljeću ključnu ulogu u promociji arhitektonskog zvanja. Baš kao obrtnici i primijenjeni umjetnici, i arhitekti su do tada bili educirani isključivo putem pripravnništva, a sada se uz praktično promoviranje i teoretsko usavršavanje učenika. Širom Austro-Ugarske Monarhije osnivane obrtne škole, a u njihovu sklopu i graditeljski odjeli, podignuli su status tehničkih profesija i postigli formalniju strukturu obrazovanja.⁷ „Radno polje apsolenata škole u prvom je redu slobodno zvanje graditelja i građevnog poduzetnika, ali im nije zatvorena niti činovnička karijera, jer se absolventi graditeljske škole namještaju u zemaljskoj građevnoj službi kao kr. graditelji..., a jednako im je otvorena i komunalna građevna služba”, stoji u statutu zagrebačke Graditeljske škole osnovane 1892. godine.⁸ Modernizacija srednjoeuropskih gradova koja je uslijedila realizirana je na visokoj razini zahvaljujući mnogobrojnim stručnjacima koji su završili te škole.

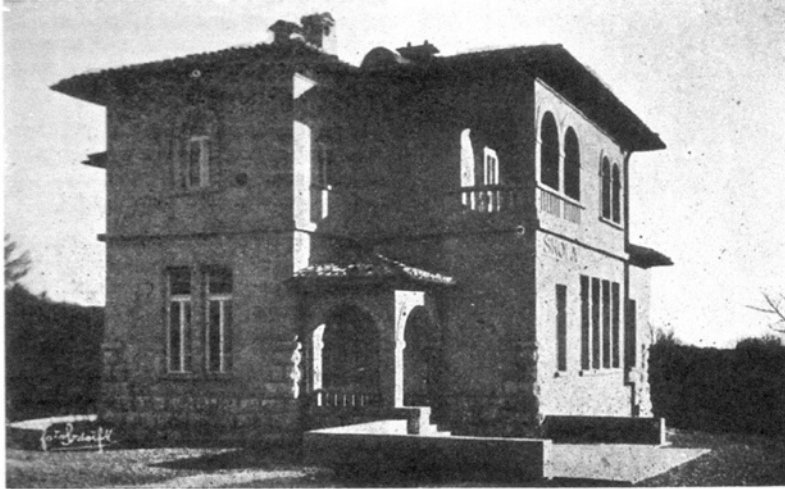
U Trstu, koji je netom dobio svoj ambiciozni urbanistički okvir, Marčelja završava Višu obrtnu školu,⁹ a usput radi na gradilištima i štedi za daljnji studij.¹⁰ Istu je školu u godinama koje slijede polazio i Splitsanin Harold Bilinić, čiji međuratni rukopis ima podudarnosti s Marčeljinim.¹¹ Trst je jedini grad u Italiji u kojem u rasponu od neoklasičnih stilova i historicizma do secesije (tal. *Liberty*), prevladava devetnaestostoljetna arhitektura i po tome je specifičan.¹² Prijelaz 19. u 20. stoljeće zlatno je doba njegove prometne, društvene i političke vitalnosti, procvata intelektualnih i književnih zbivanja, pa nije čudno što su ovdje narasle i Marčeljine osobne ambicije.

Na osnovi natječaja bit će 1910. godine primljen na studij arhitekture na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču,¹³ što znači da se kvalificirao za izravan pristup programu, bez obveze pohađanja tzv.

pripreme godine.¹⁴ Na bečkoj Akademiji tradicionalno su postojale dvije paralelne historicističke škole arhitekture: neorenesansna i neogotička, koje su dolaskom Otta Wagnera 1895. i nastupom moderne arhitekture ukinute. Najvažnija europska arhitektura prvog desetljeća 20. stoljeća nastajala je u Beču, a Wagner je bio vodeći arhitekt bečke Akademije i glavni pokretač bečke secesije, koji je težio da stvarne društveno-ekonomske i tehničke činjenice određuju suvremene građevine i umjetnička djela, odbacujući svaki oblik dopadljivosti.¹⁵ Do tada pojedinačno stvarana nova konstruktivna i formalna rješenja okrunila su tako svoje zahtjeve u pokretu secesije koja je ujedinila borbeni duh protiv dotadašnjeg akademizma. Secesija je sad tražila nove moderne oblike i ukrase nastale isključivo iz umjetničkog nadahnuća svakog pojedinog arhitekta.

Marčelja je, međutim, dospio u paralelnu Specijalnu školu arhitekture Friedricha Ohmanna, koji je svoju klasu na bečkoj Akademiji dobio 1904. godine.¹⁶ Prije toga bio je profesor u Školi za umjetnost i obrt, tzv. *Kunstgewerbeschule* u Pragu (1889. – 1898.) i ondje bio protagonist secesije. U Beču je već bio angažiran na javnim gradskim projektima, a u godinama kad je Marčelja kod njega studirao, uz Augusta Kirsteina radio je na projektu Arheološkog muzeja u Splitu (1912. – 1914.). Njegovi projekti računaju na *genius loci*, a zanimanje za graditeljsku tradiciju i zaštitu povijesnih spomenika vode k podcrtavanju nacionalnog karaktera arhitekture i pronalaženju novog izraza na spoju tradicije i modernističkog buđenja.¹⁷ Odjek devetnaestostoljetnih ideja „homogenosti nacionalne kulture” i „invencije tradicije” zadao je tako smjernice socijalnih osnova arhitektonskih programa u objema školama, Ohmannovoj i Wagnerovoj.¹⁸ Kreativni *locus* nove arhitekture Ohmann pronalazi u postojećoj lokalnoj tradiciji, ali ne u folklornoj umjetnosti, nego između memorije i modernosti. Wagner namjerno prelazi preko nacionalnih specifičnosti i inzistira na njihovom kontrastu, sličnom umjetničkom izrazu arhitektonskih djela u središtima u kojima su način života i sustav vlasti slični, tj. kozmopolitskoj, nadnacionalnoj kulturi modernih metropola.¹⁹ Bečki stilski pluralizam oko 1900. teško je definirati jer između historicizma i Wagnerova velikog projekta razvoja univerzalnog (imperijalnog) stila (sa svim secesijskim posebnostima) bilo je mnogo konstruktivnih inventivnosti, od „čiste” secesije, na bidermajeru temeljenog pristupa do iznova otkrivenog ornamenta (mahom

u djelovanju Josefa Hoffmanna), koje se protive stereotipnoj percepciji neprijatelja historicizma.²⁰ Nakon trogodišnjeg studija Marčelja je 1913. dobio diplomu koja svjedoči da je s iznadprosječnim rezultatom obavio sve pred njega postavljene zadatke arhitektonske škole na Akademiji u Beču.²¹ Za završni rad *Muzej Trsta* dobio je najvišu nagradu Le Grand Prix de Rome pour l'Architecture ili Rompreis (Staatsreisestipendium), koja se dodjeljivala radovima najboljih studenata generacije. Sustav nagrađivanja mladih arhitekata (i drugih umjetnika) studijskim boravkom u Rimu bio je u središtu najprije francuske kulture, a poslije su tu praksu slijedili mnogi, pa i bečka Akademija. Rimska je nagrada naglašavala važnost odlaska na izvore zapadne civilizacije jer za arhitekta samo klasika može dati mjerilo zajedničkog spoznajnog područja. Jednogodišnje usavršavanje u Italiji produbilo je poznavanje graditeljskih spomenika i omogućilo publiciranje studija i vlastitih radova.²² Podrazumijevala se izrada skica s putovanja (*Reiseskizzen*), koje bi potom bile izlagane na Akademiji, a Marčelja je, zabilježeno je, izabrao prostudirati Villu Giuliju, Kapitolijski muzej, Palaču senatora i konjaničku statu Marka Aurelija.²³ Uz Ivana Meštrovića i Lava Kaldu, Ivo Marčelja treći je hrvatski polaznik Ohmannove škole na bečkoj Akademiji. Meštrović je najprije završio propisane tri godine kiparstva, a potom je još dvije godine proveo na studiju arhitekture. S Kaldom pripada prvoj Ohmannovoj generaciji, o čemu svjedoče objavljene fotografije klase iz 1905. godine.²⁴ U vrijeme početka secesije na prijelazu stoljeća paralelnu Wagnerovu arhitektonsku školu već su polazili Viktor Kovačić i Vjekoslav Bastl, svjedočeći turbulentnim promjenama srednjoeuropske kulture.²⁵ Uz njih, do 1914. godine, u Zagrebu počinju djelovati i Edo Šen, Ignjat Fischer, Stjepan Podhorski, Rudolf Lubynski, Dionis Sunko, Aladar Baranyai i drugi, koji su širenjem novih shvaćanja pridonijeli da hrvatska arhitekturna secesija na morfološkoj i tehnološkoj razini bude simultana i srodna bečkoj.²⁶ Ohmannov đak Kalda podići će u Zagrebu do Prvog svjetskog rata građevine važnih državnih i gospodarskih institucija, među ostalim Trgovačko-obrtničku komoru na Rooseveltovu trgu (danas Hrvatska gospodarska komora, 1911.) i Sabornicu na Markovu trgu (1907. – 1911.), a Ivan Meštrović uz hvalospjeve 1915. izlaže u Victoria and Albert Museum u Londonu, dok će veće arhitektonske projekte realizirati u međuratnom razdoblju.²⁷

1 Škola u Marčelji
preuzeto iz: *Arhitektura 90* (1965.)

School in Marčelji
source: *Arhitektura 90* (1965)

Ivo Marčelja bio je desetak godina mlađi od spomenutih aktera i pripada posljednjoj generaciji, koja je na kraju jedne epohe, pred Prvi svjetski rat, studirala u Beču. Kako se nije nastavio razvijati u poticajnoj sredini poput onodobnog Zagreba, nego je projektantsku djelatnost nastavio u Kastvu, izostaje iz ovakvih skupnih generacijskih popisa arhitekata i pregleda epohe.

Tijekom svoje nagradne studijske godine od 1913. do 1914. Marčelja je bio u tradicionalnoj fazi proučavanja arhitektonskih spomenika Italije, ali i respektabilnih mjesta i vremena Dalmacije i Primorja, smatrajući da se „puno razumijevanje graditeljskih oblika može postići samo, ako se slijede i njihovi tragovi tamo odakle su potekli i k nama došli”.²⁸ Tako su apsorbirane impresije i načela formativnih godina ostali pohranjeni za daljnju upotrebu kao zaokružen pojam kulture. Karakteristike domaćeg graditeljstva u kamenu i oživljavanje nacionalnih posebnosti već su tada bile njegov primarni simbolični kapital i umjetnički interes.

Početak projektantske djelatnosti

Marčelja se isprva afirmirao u Trstu, u kojem projektira ili gradi javne, stambene i industrijske zgrade: tri peterokatnice, kupalište Grignano, spremište tvornice ulja, industrijsku zgradu brodogradilišta Lloyd i niz obiteljskih kuća i vila, o kojima nažalost ne znamo mnogo (pregledi tršćanske arhitekture imenom ga ne spominju).²⁹

Od početka 20. stoljeća u Istri se ulažu veliki napor u prosvjeđivanju istarskih Hrvata te se osnivaju škole na hrvatskom jeziku, kulturna i športska društva, čitaonice, novčarski zavodi i zadrugue. Znajući koliko je kvalificirani arhitekt ovdje potreban, Marčelja još kao student projektira dječji vrtić u Pazinu, osnovne škole u Kominu, Veprincu kraj Opatije i Žminju, Narodni dom u Buzetu.³⁰ Samo u početku svoje projektantske karijere u Istri, Primorju, Gorskom kotaru, Lici i Dalmaciji projektirao je i gradio sveukupno četrdesetak projekata: kupalište Volosko – Opatija, hotel i banku u Lovranu, hotel Royal u Opatiji, vinarsku zadrugu u Izoli itd. Od 1916. do 1919. povremeno je radio i kao tehnički referent u kotaru Volosko,³¹ a istodobno je projektirao osnovne škole u Zvonecima i Jušićima kraj Matulja, Škalnici kraj Klane, Materiji, Matuljima, Srdočima, Jelenju kraj Dražice, Smrečju kraj Čabra, Osilnici kraj Kočevja, Komenu kraj Sežane, rodnim Marčeljima i one su nerijetko najkvalitetnija arhitektura tih malih mjesta.³² Sve ove školske projekte, kao i nadzor njihove gradnje, radio je besplatno, smatrajući to samo „malim doprinosom svojem zavičaju”.³³

Škola u Marčeljima (zanemarimo li prigrađeno prizemno krilo) sačuvana je u svom izvornom obliku te je rani primjer projektantskih nastojanja autora koji povećava volumene gradnje u odnosu na postojeću okolnu izgradnju i naglašava tradicionalne elemente kao primjer nacionalne kulturne snage (sl. 1). Marčelja upotrebljava karakteristične elemente najbolje primorske i dalmatinske arhitekture – lukove, dvojne prozore, *loggie* i verande, istaknute krovne strehe na krovu primjerenom podneblju, s naglašenom kamenom rustikom u zoni prizemlja i na uglovima – i spaja ih u izrazito građanske kreacije. Koncipirana poput njegovih kasnijih zagrebačkih vila, škola u Marčeljima vjesnik je originalnog arhitektonskog rukopisa. Nakon Prvog svjetskog rata Marčelja radi na podizanju niza prosvjetnih domova i domova kulture (na Zametu, Kantridi u Rijeci), narodnih (u Kastvu, Čabru, Gerovu, Gospiću) i općinskih domova (u Biogradu na moru) te gradi pilanu u Lici,

zvonik u Velom Selu (Podseldju) na Visu i nekoliko kuća u Korčuli.³⁴

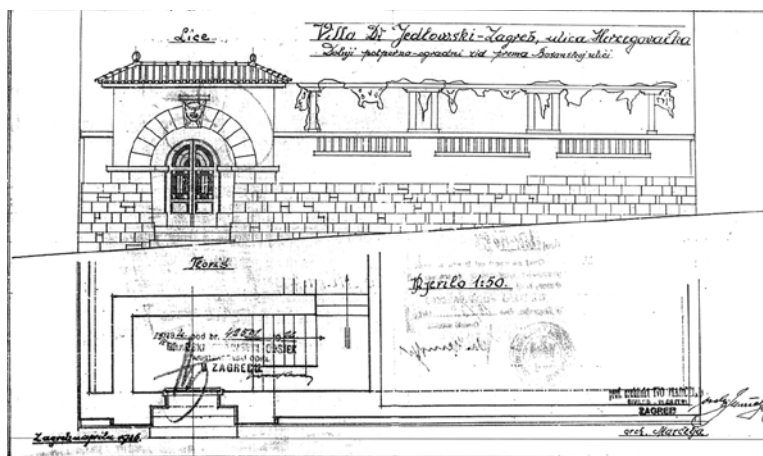
Nakon što su Istra i otoci pripali Italiji, mnogi hrvatski Istrani dolaze u Zagreb. Matko Laginja u Zagrebu je od 1915., a već tijekom Prvog svjetskog rata bavio se rješavanjem problema istarskih emigranata i istarskim pitanjem. Vjekoslav Spinčić u Zagrebu je od 1918. i član je privremenog narodnog predstavništva Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Beogradu (1919. – 1920.). Obojica su 1920. sudjelovala u pregovorima o granici između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Italije, a nakon što je Istra predana Italiji, povukli su se iz političkog i javnog života.³⁵ Kao dio istog vala i Marčelja je sada već u Zagrebu, gdje se egzistencijalno osigurava radeći kao profesor u Srednjoj tehničkoj školi od 1920. do umirovljenja 1954. godine.

„Njegova djela odaju odmah njega.

Ona nijesu bezoblična poput tolikih drugih, već nose pečat njegove umjetničke individualnosti”³⁶

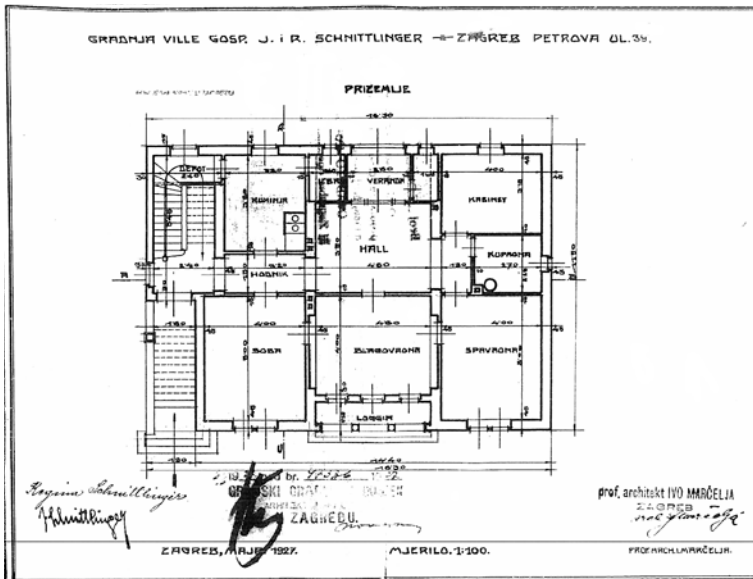
Uz karijeru srednjoškolskog profesora, Marčelja u Zagrebu postupno razvija i onu ovlaštenog projektanta te vodi vlastiti arhitektonski atelje potpisujući se s „Prof. Arch. Ivo Marčelja”.

Od prvih gradnji njegov kreativni rječnik reinterpretiranih arhitektonskih motiva hrvatskog priobalja svjedoči o dvjema tendencijama – regionalnoj i klasicizirajućoj. Kronološki, prva poznata realizacija u Zagrebu bila je vila za istaknutog odvjetnika, političara i publicista iz kruga tršćanskih Hrvata, dr. Josipa Jedlowskog³⁷ u Hercegovačkoj ulici (Buntičeva 2, 1924. – 1926.) (sl. 2). Uklopljena u reljef brijega i zelenilo, što će postati uobičajen okvir za Marčeljine obiteljske kuće na tada još netaknutim zagrebačkim obroncima, najavljuje njegove preokupacije: pozicioniranje građevine prema okolišu (nerijetko na vrlo strmom terenu), razradu podesta gotovo kao kod kakve memorijalne gradnje, kombiniranje arhitektonskih dijelova kao da je riječ o ljetnikovcu, projektiranje mediteranskog vrta i ogradnog zida u istom

- 2 Villa Jedlowski, Buntičeva 2, Zagreb, 1924. – 1926.
preuzeto iz: *Svijet* 1 (1930.)
Državni arhiv u Zagrebu

Villa Jedlowski, 2 Buntičeva Street, Zagreb, 1924 – 1926
source: *Svijet* 1 (1930)
Zagreb State Archives

- 3 Villa Schnittlinger, Petrova 39, Zagreb, 1927. – 1928.
preuzeto iz: *Arhitektura* 90 (1965.)
Državni arhiv u Zagrebu

Villa Schnittlinger, 39 Petrova Street, Zagreb, 1927 – 1928
source: *Arhitektura* 90 (1965)
Zagreb State Archives

stilu.³⁸ Mnoge kuće iz 1920-ih komponirane su dodavanjem volumena i arhitektonskih elemenata kako bi im bila dinamična sva pročelja, a krov razigran. Redovito je naglašen *piano nobile*, kako bi dio kuće bio podrumljen ili kako bi u nižu etažu smjestio kuhinju i poslugu s „družinskom sobom”, kao u slučaju vile Jedlowski. Obvezna su vanjska bočno smještena prilazna stubišta s vestibulom, istaknute verande i *loggie*, umetnut sitan motiv niše na pročelju ili u ogradnom zidu, kamenom naglašeni uglovi, prozori grupirani u bifore i trifore te razigrane kosine krova s još pokojom malom sobom u mansardi.

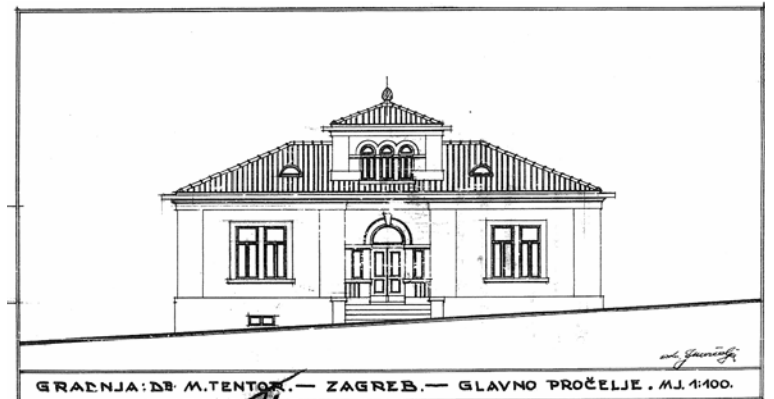
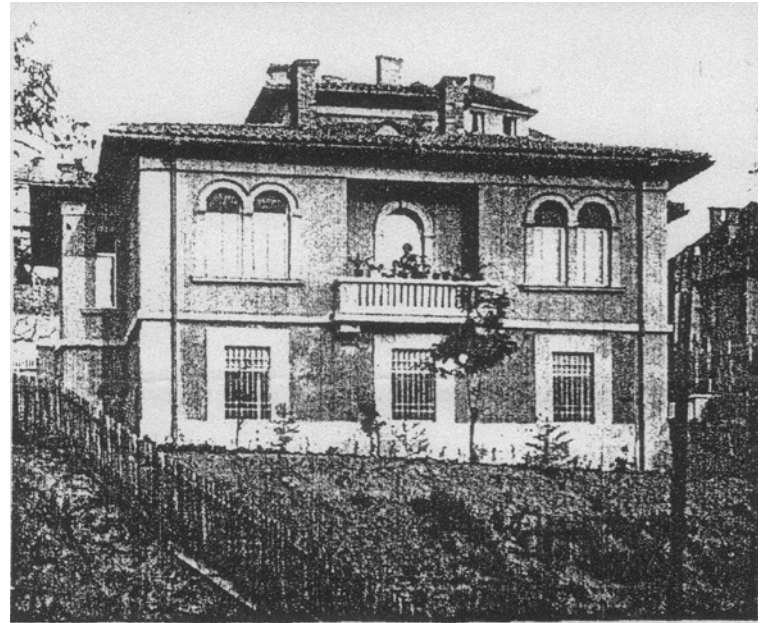
Uz vilu projektira i predvrt, a ovaj vile Jedlowski zamišlja s pergolom, ogradni zid u donjem dijelu je u kamenu, a sam ulaz u posjed monumentalni je polukružni portal s reljefnom glavom na vrhu. Širokim su polukrugom zaključeni otvori, fontane, zidni reljefi i drugo, karakteristični arhitektonski elementi Ohmannovih đaka. Podsjetimo se na Kaldin kolni ulaz Austro-ugarske banke u Jurišićevoj 17, ulazna vrata Trgovačko-obrtničke komore na Rooseveltovu trgu 2 ili *Merkurova* doma u Perkovčevoj 1-3, zatim na zidnu fontanu vile Šenoa u Nazorovoj 37 ili vlastitu obiteljsku grobnicu na Mirogoju (koju Kalda radi s poznatim austrijskim secesijskim umjetnikom mozaika Leopoldom Forstnerom).³⁹ Uz portal vile Jedlowski, snažan polukružni luk imaju i vrata Marčeljine nevelike kuće Žganjer u Sinkovićevoj ulici 4 na Medveščaku (1928.), pročelja orijentirana na crkvu sv. Ivana na Novoj Vesi, ponovno s reljefnom glavom u sredini.

Vilu Jedlowski slijedila je Marčeljina danas najpoznatija – vila Schnittlinger (Ilić), na nevelikom zemljištu u Petrovoj 39 (1927. – 1928.) (sl. 3). Njezino bočno smješteno stubište, elegantni *piano nobile*, podest u kamenu i dvojni prozori elementi su kojima vila pripada skupini Marčeljinih gradnji koje karakterizira simetrično trodijelno glavno pročelje. Dominira trima lukovima rastvorena *loggia* u sredini visokog prizemlja te manja trifora mansardnih prozora u osi iznad nje. Iza *loggie* krije se elegantan dvostrano orijentiran hal oko kojeg je komponiran pravokutni tlocrt nevelike vile, s nizom triju soba uz ulicu te kabinetom i kuhinjom orijentiranim na dvorište. Prema svjedočenju današnjih vlasnika, vila je 1936. (vjerojatno u kakvom *lifestyle*-časopisu, nije precizirano)⁴⁰ proglašena najljepšom u Zagrebu, što svjedoči o pluralizmu ukusa na onodobnoj zagrebačkoj graditeljskoj sceni.

Tim dvjema realizacijama Marčelja je predstavio glavnu tipologiju svojih samostojećih obiteljskih kuća i vila simetričnog i asimetričnog tipa po kojima je najpoznatiji i koje će u drugoj polovini 1920-ih godina u Zagrebu ponavljati i varirati mnogo puta. Među simetričnima jedna od najljepše pozicioniranih obiteljskih kuća (i manja verzija vile Schnittlinger) jest prizemna vila dr. Tentora u Dvorničićevoju 23 (1928.), višom stranom i većim otvorima rastvorena prema zapadu i Grškovićevoj ulici (sl. 4). Izdvaja se obiteljska kuća Tadić na Pantovčaku 113 (1928. – 1929.), a srodni primjer trodijelnog simetričnog pročelja na ugrađenoj stambenoj zgradi jest dvokatnica Kuhar u Vinogradskoj 30 (1928.).

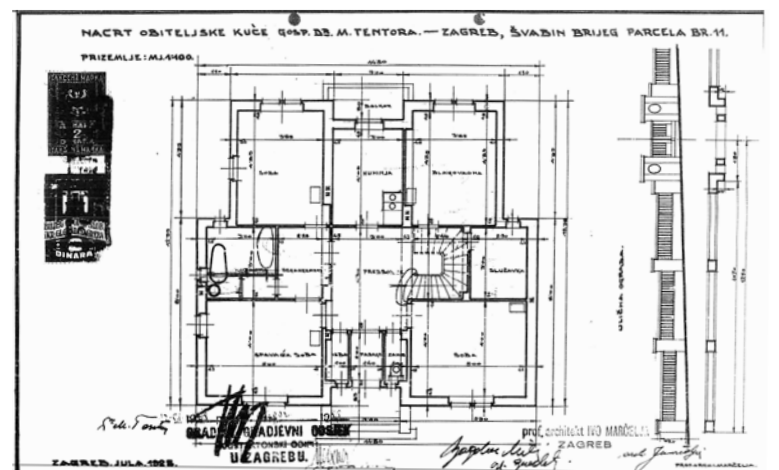
Kao prostorno raskošnije asimetrične vile, razvedenih tlocrtnih rješenja s elegantnim stubištima smještenima najčešće u središnjem halu, vrijedi izdvojiti vilu profesora Stjepana Ratkovića (1927.) u Grškovićevoj 17 (nakon Drugog svjetskog rata do danas korištena kao reprezentativni prostor državnih institucija) (sl. 5), zatim obiteljsku kuću dr. Vilima Tausanija u Vramčevoj 3 (1928.) i manju trosobnu kuću Nežić u Vramčevoj 19 (1928.) te četvrtastu vilu pukovnika Sertića nadomak Vinogradske bolnice.⁴ Sve one imaju stilski jedinstveno projektirane zidane ograde i vrtno ulaze, s kojima čine neodvojivu cjelinu.

U svojoj najproduktivnijoj sezoni 1928. – 1929., Marčelja razvija i tip dvojnih kuća, podjednako elegantne pojavnosti, ali skromnijih kvadratura, koje će na Šalati graditi čak četiri puta. U neotom vijugavo reguliranim i parceliranim ulicama podiže kuće za zajedničko stanovanje: Grčević u Dvorničićevoju 19 i Židovec u Dvorničićevoju 33 (sl. 6) (obje ožujak 1928.), Nežić u Vramčevoj 19 (travanj 1928.) te Povitzer i Brechler u Vramčevoj 23 (1929.). Riječ je o lijepo pozicioniranim (pogled na katedralu), ali bitno ekonomičnijim visokoprizemnicama s predvrtovima, zajedničkih zrcalno simetričnih pročelja i tlocrta, sa skromnim dvosobnim stanovima u visokom prizemlju i potkrovlju. Budući da su dvojne kuće koncentrirane u dvjema

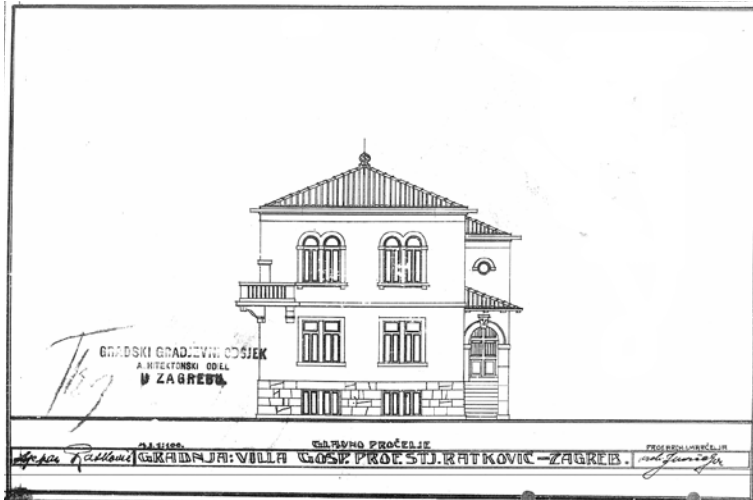

GRADNJA: DR. M. TENTOR. — ZAGREB. — GLAVNO PROČELJE. M.J. 1:400.

GRADJEVNI OSJEK
ARHITEKTONSKI ODJEL
U ZAGREBU.

4 Vila Tentor, Dvorničićeva 23, Zagreb, 1928.
preuzeto iz: *Svijet* 1 (1930.)
Državni arhiv u Zagrebu

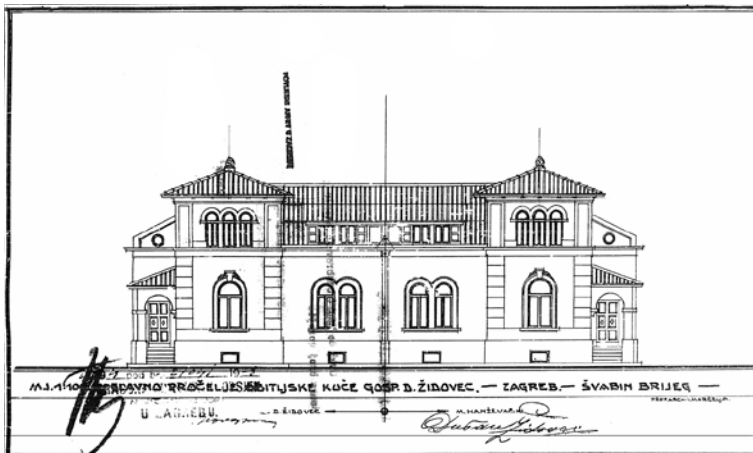
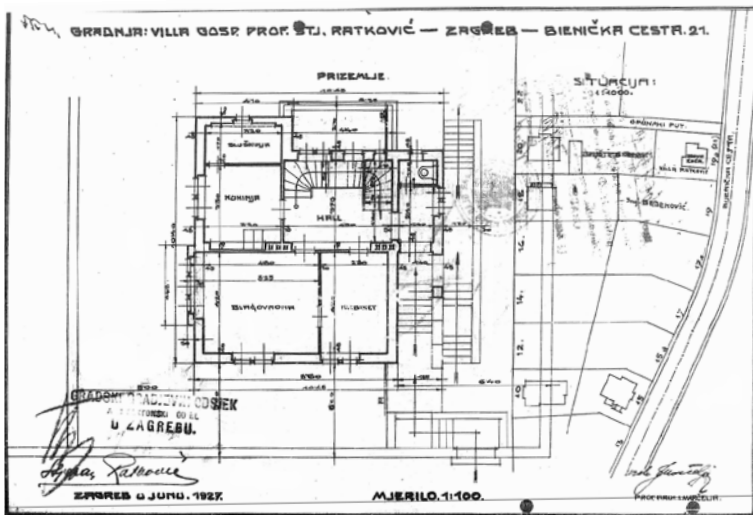

5 Vila Ratković, Grškovićeve 17, Zagreb, 1927.
Državni arhiv u Zagrebu

Villa Ratković, 17 Grškovićeve Street, Zagreb, 1927
Zagreb State Archives

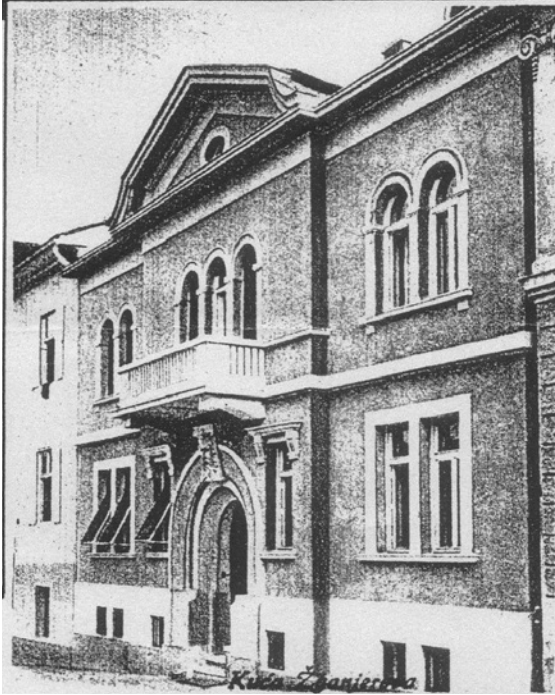
6 Dvojna kuća Židovec, Dvorničićeva 33, Zagreb, 1928.
Državni arhiv u Zagrebu

Semi-detached house Židovec, 33 Dvorničićeva Street, Zagreb, 1928
Zagreb State Archives

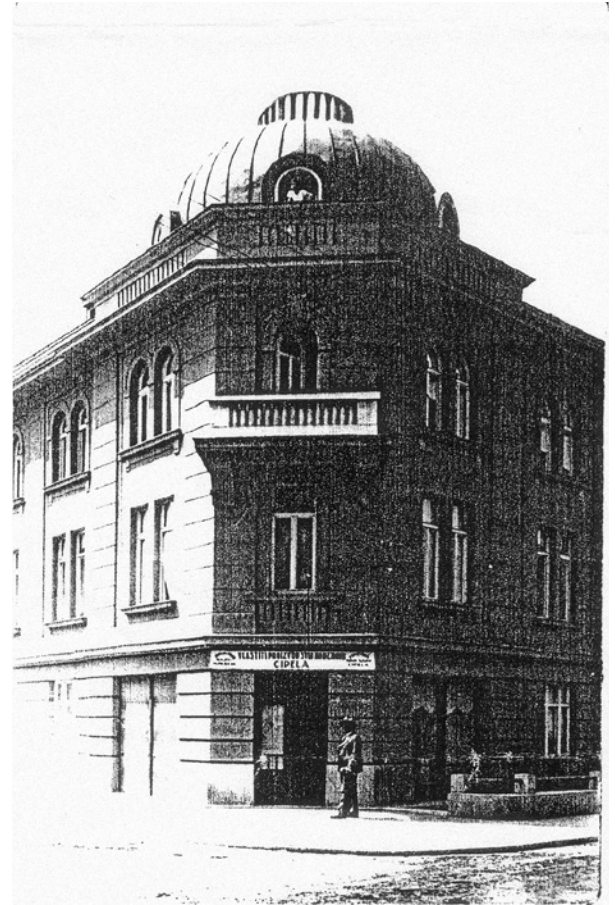
susjednim ulicama na Šalati, može se zaključiti da su usmena predaja i same gradnje Marčelji bile najbolja reklama. Brojne slične kuće niknut će u godinama koje slijede, a potpisuju ih drugi manje poznati arhitekti (npr. arhitekt Stanko Horvat) i graditelji (možda Marčeljini učenici), koji su manje-više replicirali Marčeljine formule.

I dok su njegove prve gradnje bile isključivo vile i jednoobiteljske kuće s vrtovima, zahtjevi investitora za ispravljanjem socijalne nepravde, ali i za profitom, rastu pa ih prema 1930-im godinama zamjenjuju veće i više najamne stambene zgrade. Dobar je primjer za to već spomenuta kuća Žganjer u Sinkovićevoj 4 na Medveščaku, koju Marčelja isprva u srpnju 1928. projektira kao romantičnu jednoobiteljsku prizemnicu ladanjskoga tipa s mnogim ukrasima, a već mjesec poslije mnogo ekonomičnije kao jednokatnicu, sa stanom za naručitelja na prvome katu (*piano nobile*) koji ima četiri i pol sobe te s dvama najamnim stanovima u prizemlju (sl. 7). Takvi zahtjevi investitora postat će uskoro pravilo, ne samo na zagrebačkim obroncima nego i na istoku kamo se grad u međuratnom razdoblju ubrzano širi.

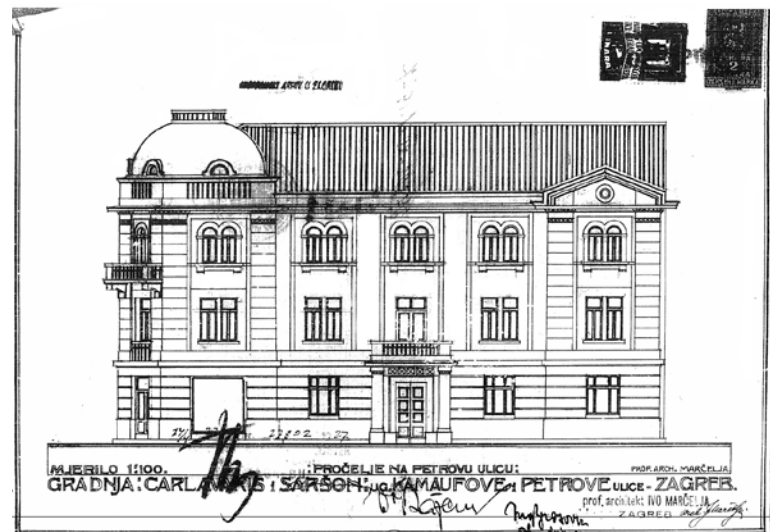

7 Stambena kuća Žganjer, Sinkovićeve 4, Zagreb, 1928.
preuzeto iz: *Arhitektura 90* (1965.)

Žganjer house, 4 Sinkovićeve Street, Zagreb, 1928
source: *Arhitektura 90* (1965)

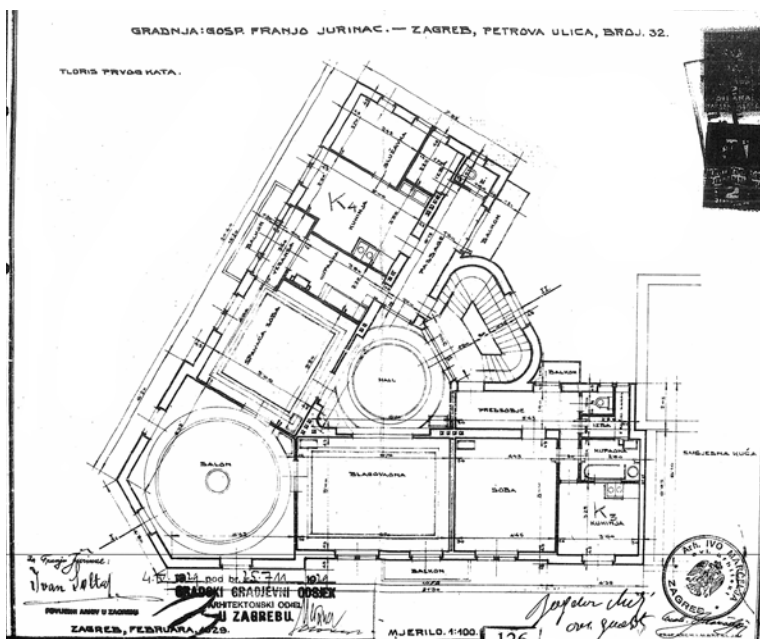
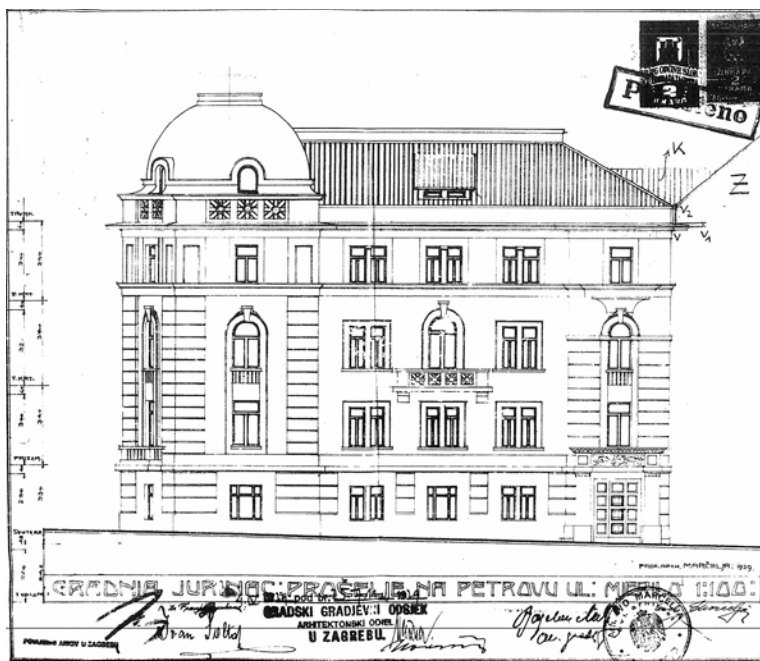

Tri su gradska područja na kojima nalazimo veću prisutnost Marčeljinih gradnji. Prvo je spomenuti Karvenjak, Švabin ili Barleov brijeg, kako se svojedobno nazivao ovaj dio Šalate. Drugo je brežuljka-sto područje između Vinogradske, Ilice i Pantovčaka, a treće je stambeno-poslovna zona između Petrove i Zvonimirove na istočnom dijelu grada. Ulica u kojoj ponovno nalazimo više Marčeljinih gradnji je Petrova, gdje je osim spomenute vile Schnittlinger na kbr. 39 realizirao i dvije građanske stambene uglovnice klasičnog kolaža s istaknutim kupolama. To su dvokatnica Carlavaris-Saršon na kbr. 8 smještena na uglu s Kamaufovom (1928.) (sl. 8) i trokatnica Jurinac na kbr. 32 na uglu s Galjufovom ulicom (1929.) (sl. 9). Osim karakterističnih bifora na prvoj i dvojnih prozora na drugoj gradnji (po kojima Marčelju lako prepoznajemo), plitke raščlambe pročelja s polustupovima uz portale i teškim balustradama balkona, ove se uglovnice (skromnije od Ehrlichovih, a manje razigrane od Baranyaievih) posebno ne izdvajaju od srodnih solidnih primjera racionalnog klasicizma u gradu. U interijerima su enfilade soba smještene uz ulicu; najelegantnija je ugaona soba, komunikacija

8 Stambena zgrada Carlavaris-Saršon, Petrova 8, Zagreb, 1928.
preuzeto iz: *Svijet 1* (1930.)
Državni arhiv u Zagrebu

Carlavaris-Saršon residential building, 8 Petrova Street,
Zagreb, 1928
source: *Svijet 1* (1930)
Zagreb State Archives

se ostvaruje preko uzdužnih hodnika, a servisi s djevojačkim sobicama orijentirani su na dvorište, kako su to tada projektirali gotovo svi, od Pavla Jušića do Huga Ehrlicha i Lava Kalde. Slične izvore, klasiku i zanat Marčelja je ponudio i na ugrađenoj stambenoj trokatnici Leskovar u Borninoj 7 (1928.). Od 1930-ih Marčelja postupno mijenja retoriku i prilagođuje se arhitektonskim trendovima. U dijelu grada istočno od Draškovićeve ulice, koji se nakon Prvog svjetskog rata ubrzano gradi kao proširenje gradskog središta, realizira dvije velike uglovnice. Prva je trgovačko-stambena zgrada Vlah-Bajok s dvama ulazima na uglu Martićeve i Bauerove 11a (1930.), koju u donjem dijelu komponira suvremeno širokim potezima, no u posljednjoj etaži kolonadom prozora i mansardnim nadvišenim uglom evocira svoje prijašnje gradnje i mediteransku vokaciju (sl. 10). Na sličan način, četvrtastim mansardnim tornjem i uz pomoć zabata, naglašava kut na kući Jurinac na uglu Derenčinove i Zvonimirove ul. 31 (1930.). Arhaiski teret klasike potpuno je odbačen u stambenoj četverokatnici dr. Ruvena u novoosnovanoj Bulićevoj ulici kbr. 3 (1938.).

Kontinuirano gradi na spomenutim trima gradskim područjima. Na Šalati se koncepcijom izdvaja samostojeća višestambena zgrada s predvrtom Svibovac 7 (1928.), na kojoj svoj poznati arhitektonski rječnik nadopunjuje (možda pod Baranyaijevim utjecajem) elementom tordiranih stupova na uglovima balkona. U kasnijoj fazi realizira Grškovićevu 28 (1931.), u svojoj prepoznatljivoj kompoziciji volumena s plitkim fasadnim dekorativnim utorima, ali i modernističkim preko ugla prevučenim balkonima, dok je jednokatnica Salzer u Vramčevoj 15 (1932.) već oblikovana isključivo modernistički glatkim pročeljima s linearnim metalnim ogradama.

Posljednja poznata Marčeljina realizacija jest u slici grada vrlo prisutna trgovačko-stambena uglovnica sa snažnim vodoravnim potezima modernističkih balkona – Ilica 142 (1939.) (sl. 11). Jedna od rijetkih modernističkih kuća u ovom dijelu ulice i grada ima ravnopravno komponirana pročelja na strani Ilice i Bosanske ulice. Kako je vrijeme zahtijevalo, trgovačka prizemlja u potpunosti su ostakljena, što olakšava cjelokupni dojam peterokatnice, a posljednja je etaža dijelom riješena otvorenom terasom s pergolom. Prilagodba novim zahtjevima gradnje i oblikovanja tijekom 1930-ih plod su intenzivne komunikacije s naraštajima budućih graditelja.

9 Stambena zgrada Jurinac, Petrova 32, Zagreb, 1929.
Državni arhiv u Zagrebu

10 Trgovačko stambena zgrada Vlah-Bajok, Bauerova 11a, Zagreb, 1930. (foto: M. Bauer)

Vlah-Bajok commercial and residential building, 11a Bauerova Street, Zagreb, 1930 (photo: M. Bauer)

Profesor Državne srednje tehničke škole u Zagrebu

Od školske godine 1920. – 1921. Ivo Marčelja bio je profesor u Državnoj srednjoj tehničkoj školi (koja je izrasla iz Graditeljske škole, ustrojnim statutom spojene s Kraljevskom zemaljskom obrtnom školom) u Zagrebu. Predavao je na Arhitektonsko-gradevinskom i arhitektonskom odsjeku: Oblikoslovlje, Gospodarsko graditeljstvo, Statiku, Gradevinske sastave, Osnove zgradarstva (do 1933.),⁴² a poslije: Deskriptivnu geometriju i Geometrijsko crtanje, Konstrukcije visokih zgrada i Projektiranje zgrada (od 1933.) itd.⁴³ Istodobno je vodio i školu za građevno-obrtne poslovođe (koji su danju radili, a školu pohađali navečer i vikendom).

Polaznike trećih razreda redovito je 1920-ih godina vodio na studijska putovanja u Austriju (Graz, Beč, Linz, Salzburg, Villach...), Italiju (Trst, Veneciju, Treviso, Padovu, Ferraru, Bolognu, Sienu, Firenzu, Pisu, Genovu, Milano...), a kako bi se upoznali s domaćom graditeljskom tradicijom, i u Dalmaciju (Šibenik, Split, Trogir, Solin, Kaštel, Klis, Hvar, Korčula, Dubrovnik, Kotor...), na Kvarner i u Primorje (Rijeka, Sušak, Crikvenica,

11 Stambeno-poslovna zgrada, Ilica 142, Zagreb, 1939.
preuzeto iz: *Svijet 1* (1930.)

Residential and commercial building, 142 Ilica Street, Zagreb, 1939
source: *Svijet 1* (1930)

Opatija, Lovran, Krk, Rab...). Prije su takva putovanja mahom vodili Josip Dryak i Edo Schön.⁴⁴ Učenike završnih četvrtih razreda vodio je na gradilišta vila i stambenih zgrada i ondje im zorno tumačio tijekom izvođenja same gradnje na konkretnim primjerima (navodno u Harambašićevoj i Šrapčevoj ulici, na Vrhovcu i u Grškovićevoj).⁴⁵ Predavao je nizu uspješnih ovlaštenih graditelja (osječkom Ivanu Domesu, požeškom Josipu Fleissigu, zagrebačkim Pavlu Blažekoviću, Stjepku Aranjošu, Radivoju Anželu, Franji Caru, Hinku Wichri i dr.) te budućim arhitektima, koji su nakon škole polazili tehničke fakultete, najčešće u Zagrebu i Pragu (Branko Bon, Ferdinand Florschütz, Fedor Benedik, Mijo Hećimović, Drago i Vlado Galić i dr.), a neki su se (poput Gustava Bohutinskog) uputili čak na Bauhaus.⁴⁶ Poznato je da je škola modernizirana i reformirana 1929. – 1930. i u idućim godinama Marčelja je, npr. 1932., učenike vodio u posjet Zagrebačkom zboru (tada još na lokaciji u Martičevoj ulici) i na IV. izložbu umjetničke grupe Zemlja u Umjetnički paviljon, kada je angažirano s dokumentarnom izložbom *Kuća i život* nastupila i grupa mladih arhitekata, tzv. Radna grupa Zagreb.⁴⁷ Godinu poslije, 1933., učenike je vodio u Music-Hall na projekciju prosvjetnog filma *Velebit*, iz fonda Škole narodnog zdravlja Andrija Štampar, koja je s velikim uspjehom od 1928. do 1938. upotrebljavala audiovizualna sredstva u propagiranju prevencije umjesto liječenja te proizvodila edukativne i dokumentarne filmove, kao i filmske reportaže o važnim događajima (npr. pogreb Matka Laginje, Marčeljina ranog podupiratelja).⁴⁸

Ovi podaci prikazuju Marčelju kao angažiranog profesora koji prati promjene koje se zbivaju u hrvatskoj arhitekturi i društvu. Tijekom Drugog svjetskog rata jedan je od kratkotrajnih ravnatelja škole (1943. – 1945.).⁴⁹ Njegove edukativne i organizacijske sposobnosti dolaze do izražaja nakon rata kad obnova traži mnogo kvalificiranih građevinskih radnika. Radišan, skrban i neumoran (kakvim ga opisuju oni koji su ga poznavali), u potpunosti se predao radu u školi i više sam ne projektira. Organizira potrebne tečajeve građevinske struke, obnavlja i upravlja Majstorskom školom za građevne poslovođe, drži seminare i predavanja za osposobljavanje stručnih nastavnika. Kad je to potrebno, na gradilištima radi kao nadzorni inženjer, konzultant i sudski vještak. Nakon umirovljenja predaje kao honorarni nastavnik u građevinskim školama za odrasle.

Zaključak

Iako je u pregledu izložbe *50 godina hrvatske umjetnosti 1938.* godine šturo spomenut kao arhitekt „koji je došao u Zagreb poslije rata, te je gradio mnogo manjih stambenih i javnih zgrada u Zagrebu i provinciji”,⁵⁰ Marčelja je ostao nepoznat sudionik zagrebačke i hrvatske arhitekture prve polovine 20. stoljeća. Uz primarnu karijeru srednjoškolskog profesora u petnaestak međuratnih godina uspio je realizirati više desetaka obiteljskih kuća i vila, većinom za educirani viši građanski sloj, kojemu je privlačan bio njegov specifični arhitektonski jezik, koji ističe osobitosti našeg graditeljskog nasljedstva te oblike koje je „naš narod ili samostalno stvorio ili kroz vjekove preoblikovao i dao im svoje zavičajno pravo”.⁵¹ Marčeljine su gradnje 1920-ih iskaz usvojenih strategija isticanja nacionalnih vrijednosti i krajolika, zajedničke prošlosti i sudbine, koje su cirkulirale među intelektualnim aktivistima od 19. stoljeća i ishodište imaju u tzv. *bodenständig* arhitekturi. Iako svrstavanje repertoara pojedinog arhitekta u ladicu određenog pokreta podcjenjuje njegov sveukupni trud i domet, činjenica je da su Marčeljine prve vile bitan most u našoj arhitektonskoj kulturi 1920-ih. Bilo da je naglasak na koncepciji prostora, kozmopolitizmu i autonomnosti discipline ili otvaranju novih pogleda na bližu i dalju tradiciju, arhitekti tada grade vlastite arhitektonske odgovore unutar zajedničke platforme. Marčelja slavi ljepotu naše kamene arhitekture i stavlja naglasak na autentičnost, karakter, teritorijalni kontinuitet te kulturu regija i mjesta uz koja je odrastao i bio vezan (Primorje, Istra, Dalmacija). U krugu u kojem se formirao važno je bilo hrvatsko istarsko nacionalno iskustvo, stoga je tijekom svog prvog zagrebačkog razdoblja regionalne karakteristike postavio kao temelj svog umjetničkog izraza. Uvijek u potrazi za vizualnim skladom, scenografiju priobalja transportirao je u ponajbolje zagrebačke rezidencijalne četvrti.

Primjer arhitekta Marčelje govori i o tome kako „svoje vrijeme” svi ne doživljavaju isto, o relativitetu povijesti umjetnosti kao nizu remek-djela, o vrijednosti rubnih, marginalnih, autsajderskih kreacija, o simultanim zbivanjima. Međuratno razdoblje izrazito je mnogoslojno i dalo je ambivalentno promišljanje klasične forme i naslijeđene tradicije. Primjer arhitekta Ive Marčelje priloga je povijesti migracija u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije i u razdoblju Jugoslavije, ljudi i ideja između Alpa i Jadrana.

BILJEŠKE

- 1 Dražen Juračić, „Tri zaboravljene zgrade,” *Arhitektura* 200–203 (1987.): 31.
- 2 Zvonimir Pužar, „Ivo Marčelja,” *Arhitektura* 90 (1965.): 89–90.
- 3 K. G., „Domaće obilježje našeg graditeljstva,” *Svijet* 1 (1930.): 13.
- 4 Goran Penić, „Što je ostalo od remek-djela moderne. Globus u inspekciji najljepših hrvatskih vila,” *Globus* (18. veljače 2011.), 62–69; Silvija Limani, Vanja Žanko, *Mladost i starost zagrebačkih vila, I–II* (Zagreb: Galerija Modulor – Arhitektonski fakultet, 2003., 2005.).
- 5 Pužar, „Marčelja,” 89.
- 6 Mandić i Spinčić i sami su studirali u Trstu. Mandić je ovdje uređivao *Našu slogu* te politički djelovao među tršćanskim Hrvatima i Slovencima. O djelovanju ovih političara, ujedno pisaca, teologa, pravnika, vidi: Fran Barbalčić, *Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952.); Mirjana Strčić i Petar Strčić, *Hrvatski istarski trolist: Laginja, Mandić, Spinčić* (Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1996.); *Matko Mandić (1849.–1915.): Spomenica u povodu 150. godišnjice rođenja*, ur. Darinko Munić (Kastav: Grad Kastav, 2000.); Bosiljka Janjatović, „Zagrebačko razdoblje u životu i djelu Vjekoslava Spinčića,” u *Pazinski memorijal* (1995.), 23–24; Nevio Šetić, *Istra za talijanske uprave. O istarskoj emigraciji i njenom tisku u Zagrebu 1918–1941.* (Zagreb, 2008.); Nevio Šetić, „Matko Laginja,” u *Hrvatski biografski leksikon* 8 (2013.), 522–524.
- 7 Francuska je bila među prvim zemljama koje su kreirale formalniji sustav školovanja arhitekata. Napoleon je 1803. osnovao Školu lijepih umjetnosti koja je dominirala u obrazovanju mladih francuskih arhitekata kroz cijelo 19. stoljeće te utjecala na druge zemlje, i izvan Europe, da osnuju slični sustav specijaliziranih škola.
- 8 *Državna srednja tehnička škola u Zagrebu 1892–3 – 1932/33., Spomen-izvještaj o 40. godišnjici škole* (Zagreb: Državna srednja tehnička škola, 1933.), 37.
- 9 Do 1916. se zvala K.K. Staatsgewerbe Schule, a danas je to Istituto tecnico Alessandro Volta. Vidi: *Istituto tecnico industriale statale „Alessandro Volta”: una scuola triestina per la cultura europea, 1887–1987.* (Trieste: Italo Svevo, 1987.); Antonella Caroli, *Arte e tecnica a Trieste, 1850–1916: Kaiserlich-Königliche Staats Gewerbeschule in Triest* (Monfalcone: Edizioni della Laguna, 1995.); Maria Laura Iona, „Una scuola peculiare per Trieste: dalla ‘Gewerbeschule’ all’ ‘Istituto Volta’,” *Associazione nazionale archivista italiana, Sezione Friuli – Venezia Giulia, Atti del convegno, Trieste – Udine, 24.–25. studenoga 1995.*, 113–121.
- 10 P. Z., „35 godina u istoj školi,” *Školske novine* (1959.), 5.
- 11 Darja Radović Mahečić, „Ljetnikovci i vile između dva svjetska rata – avangarda i tradicija,” u *Dvorci i ljetnikovci. Kulturno naslijeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, ur. Mladen Obad Ščitaroci (Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006.), 360.
- 12 Ettore Campailla, *Trieste Liberty* (Trieste: Edizioni Italo Svevo, 1980.), 16.
- 13 I Marčeljini podupiratelji studirali su u Austriji: Laginja u Grazu, a Spinčić u Beču.
- 14 *Marcelja (Marčelja), Johann (Ivo), 1910–1913, Meisterschule für Architektur/Ohmann* (6 Sem.), *Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste Wien*. U bazi podataka bečke Akademije likovnih umjetnosti uz studente je navedeno njihovo prethodno školovanje i radno iskustvo. Uz Marčeljino ime stoji završena stručna zidarska i četverogodišnja profesionalna graditeljska škola, kao i tri godine stjecanja iskustva praktičnim radom na gradilištima.

- 15 August Sarnitz, „Realism versus Verniedlichung,” u *Otto Wagner: Reflections on the Raiment of Modernity*, ur. H. F. Mallgrave (Santa Monica, CA: The Getty Center for the History of Art and the Humanities, 1993.), 85-112.
- 16 Otto Wagner vodio je svoju klasu Specijalne škole arhitekture 1894. - 1912., a Friedrich Ohmann 1904. - 1918. Vidi: Peter Vergo, *Art in Vienna 1898-1918* (London: Phaidon Press Limited, 1993.), 87-117; Marco Pozzetto, *La Scuola di Wagner 1894-1912* (Trieste: Comune di Trieste, 1979.), 25-26.
- 17 O Ohmannu opširnije u: Darja Radović Mahečić, „Sequenca secesije - arhitekt Lav Kalda,” *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 30 (2006.): 242-245. Najcjelovitiji rad o Ohmannu je disertacija: Reinhard Pühringer, „Friedrich Ohmann (1858-1927) Protagonist des 'genius loci' zwischen Tradition und Aufbruch. Vom Frühwerk bis zu den Wiener Großprojekten (1884 - 906/07)” (doktorska disertacija, Universität Wien, Institut für Kunstgeschichte, 2002).
- 18 Vidi: Eric Hobsbawn, „Introduction: Inventing Traditions,” i Eric Hobsbawn, „Mass-Producing Traditions: Europe, 1870 - 1914,” u *The Invention of Tradition*, ur. Eric Hobsbawn i Terence Ranger (Cambridge: Cambridge University Press., 1983.), 1-15, 263-309; Orvar Löfgren, „The Nationalization of Culture,” *Ethnologia Europea* 1, vol. 19 (1989.): 5-23.
- 19 Eve Blau, „The City as Protagonist: Architecture and the Cultures of Central Europe,” u *Shaping the Great City. Modern Architecture in Central Europe, 1890-1937*, ur. Eva Blau i Monika Platzler (Munich-London-New York: Prestel, 1999.), 11-21.
- 20 Friedrich Achleitner, „The Pluralism of Modernity: The Architectonic 'Language Problem' in Central Europe,” u *Shaping the Great City. Modern Architecture in Central Europe, 1890-1937*, ur. Eva Blau i Monika Platzler (Munich-London-New York: Prestel, 1999.), 98-101.
- 21 *Austritts-Zeugnis*, 23. Juli 1913/6.11.1914. - poslano na tadašnju Marčeljinu adresu: Via Geppa 15, Trst, Universitätsarchiv der Akademie der bildenden Künste Wien.
- 22 Pozzetto, *La Scuola di Wagner*, 28-31.
- 23 Pužar, „Marčelja,” 89.
- 24 Irena Kraševac, „Ivan Meštrović - rano razdoblje. Prilog istraživanju kiparevog školovanja u Beču,” *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 23 (1999.): 181.
- 25 Viktor Kovačić završio je Wagnerschule 1899., a Vjekoslav Bastl samo ju je polazio. Ivan Meštrović također nema diplomu Akademije likovnih umjetnosti u Beču, a Kalda je završio Ohmannovu klasu 1906. godine. Vidi: Darja Radović Mahečić i Aleksander Laslo, „Viktor Kovačić - promotor hrvatske moderne arhitekture,” *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 21 (1997.): 144-146.
- 26 Olga Maruševski, „Arhitektonsko-urbanističke veze Zagreba i Beča na prijelomu stoljeća,” u *Fin de siècle Zagreb - Beč* (Zagreb, Školska knjiga, 1997.), 199.
- 27 Neven Šegvić, „Ivan Meštrović i arhitektura,” *Arhitektura* 186-187-188 (1983. - 1984.): 2-9.
- 28 K. G., „Domaće obilježje,” 23.
- 29 Postoje brojni članci o ulozi tršćanskih arhitekata u izgradnji Rijeke, Istre, Primorja, ali ne i obrnuto. U brojnim knjigama o arhitekturi Opatije, Istre, Trsta gdje bismo očekivali spomen Marčeljina imena o njemu na nalazimo ni spomena. Npr. Radmila Matejčić, „Uloga tršćanskih arhitekata u monumentalizaciji Rijeke,” *Peristil* 31 (1988.): 157-166; Ettore Campailla, Maria Walcher, *L'ecllettismo a Trieste. Architettura della memoria* (Trieste: Edizioni Italo Svevo, 1992.); Boris Zakošek, *Opatijski album. Dugo stoljeće jednog svjetskog lječilišta* (Rijeka: Državni arhiv u Rijeci, 2005.), itd.
- 30 Narodni domovi građeni su s namjerom da budu sjedišta kulturnog, društvenog i političkog života Istrana Hrvata. Narodni dom u Buzetu jedini je od pet sličnih domova građenih početkom 20. stoljeća u Istri koji je ostao pošteđen tijekom fašističkog razdoblja kada su ostali rušeni ili spaljivani.
- 31 *Upitni list: Ivan Marčelja*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža 1990. (arhivsko gradivo), upitni list o arh. I. Marčelji popunio je sin Vladimir Marčelja 5. siječnja 1990.
- 32 Darja Radović Mahečić, „Marčelja, Ivan,” u *Hrvatski biografski leksikon*, 2016.
- 33 P. Z., „35 godina,” 5.
- 34 Pužar, „Marčelja,” 89.
- 35 Janjatović, „Vjekoslav Spinčić,” 23-24.
- 36 K. G., „Domaće obilježje,” 23.
- 37 Filip Hameršak, „Josip Jedlowski - životopis,” *Časopis za suvremenu povijest* 37/1 (2005.): 101-128.
- 38 Građevinska dokumentacija prema adresama kuća u Državnom arhivu u Zagrebu (DAZ).
- 39 Martina Bauer, *Leopold Forstner 1878-1936. Ein Materialkünstler im Umkreis der Wiener Secession* (Wien-Köln-Weimar: Böhlau, 2016.), 223.
- 40 Penić, „Što je ostalo,” 69.
- 41 Građevinska dokumentacija prema adresama kuća u Državnom arhivu u Zagrebu (DAZ).
- 42 *Državna srednja*, 65.
- 43 *Državna srednja*, 160.
- 44 *Državna srednja*, 49.
- 45 *Državna srednja*, 166.
- 46 „Popis apsolvencata i polaznika Srednje tehničke škole u Zagrebu,” u *Državna srednja tehnička škola u Zagrebu 1892-3 - 1932/33. Spomen-izvještaj o 40. godišnjici škole* (Zagreb: Državna srednja tehnička škola, 1933.), 67-80.
- 47 Andrija Mutnjaković, „Katalog,” u *Kritička retrospektiva „Zemlja”, 6. zagrebački salon*, katalog izložbe, (Zagreb: Umjetnički paviljon, 1971.), 222-223.
- 48 Vjekoslav Majcen, „Filmski fond škole narodnog zdravlja „Andrija Štampar” u Kinoteci Hrvatske,” *Arhivski vjesnik* 30 (1987.): 82-83.
- 49 Zrinka Tatomir, *111 godina naše škole. Od Obrtne škole do Škole primijenjene umjetnosti i dizajna 1882 - 1993* (Zagreb: Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, 1993.), 80, 96.
- 50 Vladimir Potočnjak, „Arhitektura u Hrvatskoj 1888 - 1938,” *Građevinski vjesnik* 4-5 (1939.): 53.
- 51 K. G., „Domaće obilježje,” 13, 23.

REFERENCES

- Barbalić, Fran. *Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1952.
- Bauer, Martina. *Leopold Forstner 1878–1936. Ein Materialkünstler im Umkreis der Wiener Secession*. Wien–Köln–Weimar: Böhlau, 2016.
- Shaping the Great City. Modern Architecture in Central Europe, 1890–1937*. Edited by Eva Blau and Monika Platzer. Munich–London–New York: Prestel, 1999.
- Campailla, Ettore. *Trieste Liberty*. Trieste: Edizioni Italo Svevo, 1980.
- Campailla, Ettore and Walcher, Maria. *L'eclettismo a Trieste. Architettura della memoria*. Trieste: Edizioni Italo Svevo, 1992.
- Caroli, Antonella. *Arte e tecnica a Trieste, 1850–1916: Kaiserlich–Königliche Staats Gewerbeschule in Triest*. Monfalcone: Edizioni della Laguna, 1995.
- Hameršak, Filip. "Josip Jedlowski – životopis." *Časopis za suvremenu povijest* 37/1 (2005): 101–128.
- Hobsbawn, Eric. "Introduction: Inventing Traditions." In *The Invention of Tradition*, edited by Eric Hobsbawn and Terence Ranger. Cambridge: Cambridge University Press., 1983.
- Hobsbawn, Eric. "Mass–Producing Traditions: Europe, 1870 – 1914." In *The Invention of Tradition*, edited by Eric Hobsbawn and Terence Ranger. Cambridge: Cambridge University Press., 1983.
- Iona, Maria Laura. "Una scuola peculiare per Trieste: dalla 'Gewerbeschule' all' 'Istituto Volta'." Associazione nazionale archivistica italiana, Sezione Friuli – Venezia Giulia, Atti del convegno, Trieste – Udine, 24.–25. November 1995, 113–121.
- Janjatović, Bosiljka. "Zagrebačko razdoblje u životu i djelu Vjekoslava Spinčića." In *Pazinski memorijal* (1995).
- Juračić, Dražen. "Tri zaboravljene zgrade." *Arhitektura* 200–203 (1987): 31–34.
- Kraševac, Irena. "Ivan Meštrović – rano razdoblje. Prilog istraživanju kiparevog školovanja u Beču." *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 23 (1999): 177–188.
- Limani, Silvija and Žanko, Vanja. *Mladost i starost zagrebačkih vila, I–II*. Zagreb: Galerija Modulor – Arhitektonski fakultet, 2003, 2005.
- Löfgren, Orvar. "The Nationalization of Culture." *Ethnologia Europea* 1, vol. 19 (1989): 5–23.
- Majcen, Vjekoslav. "Filmski fond škole narodnog zdravlja 'Andrija Štampar' u Kinoteci Hrvatske." *Arhivski vjesnik* 30 (1987): 82–83.
- Maruševski, Olga. "Arhitektonsko–urbanističke veze Zagreba i Beča na prijelomu stoljeća." In *Fin de siècle Zagreb – Beč*. Zagreb, Školska knjiga, 1997, 197–230.
- Matejčić, Radmila. "Uloga tršćanskih arhitekata u monumentalizaciji Rijeke." *Peristil* 31 (1988.): 157–166.
- Spomenica u povodu 150. godišnjice rođenja*. Edited by Darinko Munić. Kastav: Grad Kastav, 2000.
- Mutnjaković, Andrija. "Katalog." In *Kritička retrospektiva "Zemlja", 6. zagrebački salon*. Exhibition catalogue. Zagreb: Umjetnički paviljon, 1971, 222–223.
- Potočnjak, Vladimir. "Arhitektura u Hrvatskoj 1888 – 1938." *Građevinski vjesnik* 4–5 (1939): 49–79.
- Pozzetto, Marco. *La Scuola di Wagner 1894–1912*. Trieste: Comune di Trieste, 1979.
- Pühringer, Reinhard. "Friedrich Ohmann (1858–1927) Protagonist des 'genius loci' zwischen Tradition und Aufbruch. Vom Frühwerk bis zu den Wiener Großprojekten (1884 – 906/07)." PhD diss., Universität Wien, Institut für Kunstgeschichte, 2002.
- Pužar, Zvonimir. "Ivo Marčelja." *Arhitektura* 90 (1965): 89–90.
- Radović Mahečić, Darja. "Ljetnikovci i vile između dva svjetska rata – avangarda i tradicija." In *Dvorci i ljetnikovci. Kulturno naslijeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*. Edited by Mladen Obad Ščitaroci. Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006, 351–361.
- Radović Mahečić, Darja and Laslo, Aleksander. "Viktor Kovačić – promotor hrvatske moderne arhitekture." *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 21 (1997): 143–166.
- Radović Mahečić, Darja. "Sekvenca secesije – arhitekt Lav Kalda." *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 30 (2006): 241–264.
- Istituto tecnico industriale statale "Alessandro Volta": una scuola triestina per la cultura europea, 1887–1987*. Trieste: Italo Svevo, 1987.
- Sarnitz, August. "Realism versus Verniedlichung." In *Otto Wagner: Reflections on the Raiment of Modernity*. Edited by H. F. Mallgrave. Santa Monica, CA: The Getty Center for the History of Art and the Humanities, 1993, 85–112.
- Strčić, Mirjana and Strčić, Petar. *Hrvatski istarski trolist: Laginja, Mandić, Spinčić*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka, 1996.
- Šegvić, Neven. "Ivan Meštrović i arhitektura." *Arhitektura* 186–187–188 (1983 – 1984): 2–9.
- Šetić, Nevio. *Istra za talijanske uprave. O istarskoj emigraciji i njenom tisku u Zagrebu 1918–1941*. Zagreb, 2008.
- Šetić, Nevio. "Matko Laginja." In *Hrvatski biografski leksikon* 8 (2013), 522–524.
- Državna srednja tehnička škola u Zagrebu 1892–3 – 1932/33., Spomen–izvještaj o 40. godišnjici škole*. Zagreb: Državna srednja tehnička škola, 1933.
- Tatomir, Zrinka. *111 godina naše škole. Od Obrtne škole do Škole primijenjene umjetnosti i dizajna 1882 – 1993*. Zagreb: Škola primijenjene umjetnosti i dizajna, 1993.
- Vergo, Peter. *Art in Vienna 1898–1918*. London: Phaidon Press Limited, 1993.
- Zakošek, Boris. *Opatijski album. Dugo stoljeće jednog svjetskog lječilišta*. Rijeka: Državni arhiv u Rijeci, 2005.

SUMMARY

Ivo Marčelja, “the First Istrian Modern Architect” and His Contribution to the Architecture of Zagreb in the Interwar Period

Work for the Croatian Biographical Lexicon revealed that behind the name of the high school professor Ivo Marčelja (Marčelji, Kastav municipality, 1886 – Zagreb, 1965) is an important architectural opus and biography underlining several significant phenomena of Croatian architecture during the first half of the 20th century.

Marčelja is the first architect from Istria who strongly expressed his Croatian identity. His mentors (all fellow Istrians: Matko Mandić, Matko Laginja and Vjekoslav Spinčić) recognised his talent and enabled his education through scholarships at important institutions abroad. His education in Trieste, as well as his career as a professor in Zagreb, showcase the importance of technical middle schools (Crafts School – *Gewerbeschule*) – established across the Austro-Hungarian Monarchy during the last decades of the 19th century – as the foundations of the systematic education of builders and artisans to come.

Alongside Ivan Mestrović and Lav Kalda, Marčelja is the third known Croatian alumnus of the Friedrich Ohmann’s master class for architecture led by the idea of *genius loci*, at the Academy of Fine Arts in Vienna. Simultaneously at the same academy, Viktor Kovačić and Vjekoslav Bastl attended the architectural school of Otto Wagner, placing Marčelja alongside a generation of important Croatian modernists formed in the spiritual atmosphere of the Viennese *Sezession*.

Having graduated, Marčelja returned to Istria where he constructed a series of public buildings, including kindergartens and schools. As Istria fell under Italian rule, he moved to Zagreb in 1920, where in the next 20 years, he built his most memorable houses (Dr. Jedlowski villa in Hercegovačka Street, villa Schnittlinger in Petrova Street, family houses on Šalata). On Zagreb’s hilly terrains, he built over 50 villas, semi-detached houses and smaller apartment buildings, as well as commercial and residential buildings between Petrova and Ilica Street – simultaneously embedding architectural elements of the Croatian coast into the Zagreb cityscape. He was employed as a professor (1920–1954), and after 1945 as the director of the middle technical school in Zagreb.

This article focuses on the interpretation and revalorization of the work of the first modern Istrian architect Ivo Marčelja in Zagreb during the interwar period, and his architectural signature, which has – until now – remained largely unrecognized.

Translation: Darja Radović Mahečić

Dr. sc. DARJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, povjesničarka umjetnosti, živi u Ženevi i Zagrebu. Radi kao slobodni istraživač, surađuje na obnovi arhitektonskih spomenika, urbanističkim projektima, izložbenim projektima, drži predavanja. Glavno područje interesa jesu urbanističko planiranje gradova, moderna arhitektura i 20. stoljeće. Objavila je tekstove i knjige o urbanizmu i arhitekturi 19. i 20. stoljeća.

DARJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, PhD, Croatian art historian, lives in Zagreb, Croatia and Geneva, Switzerland. She is engaged as consultant on several restoration projects of historical buildings, as well as on studies of urban development and town-planning competitions. Her main areas of interest are city design and modern architecture in Central Europe. She has published papers on 19th- and 20th-century urban planning and modern architecture.